

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 4 januari 2024

Mål nr

B 7974-22

PARTER

Klagande

MK

Ombud och offentlig försvarare: Advokat ER

Motparter

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. BB

Företrädd av åklagaren

SAKEN

Grov stöld

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2022-11-15 i mål B 2041-22

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar på det sätt hovrättens dom att gärningen rubriceras som stöld enligt 8 kap. 1 § brottsbalken och att påföljden bestäms till fängelse fem månader.

ER ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av MK i Högsta domstolen med 4 151 kr. Av beloppet avser 3 321 kr arbete och 830 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

MK har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet. Under alla förhållanden har han yrkat strafflindring och att den tidigare utdömda skyddstillsynen inte ska undanröjas.

Riksåklagaren har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 5.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. MK hade tillsammans med en annan person (köparen) blivit insläppt i målsägandens bostad i samband med en pianoförsäljning. MK var där för att

hjälpa till med att bära pianot. Han stannade kvar i hallen medan köparen och målsäganden gick in till ett anslutande rum där pianot stod. I en jacka som hängde i hallen fanns målsägandens plånbok. MK tog plånboken och gick ut från bostaden.

2. MK åtalades för grov stöld enligt följande gärningsbeskrivning.

MK har olovligen tagit en plånbok med bankkort, körkort och 870 kronor i kontanter samt några frimärken som tillhörde [målsäganden]. Det hände någon gång den 13 november 2021 [i] Åstorps kommun. Tillgreppet innebar skada.

Brottet bör bedömas som grovt eftersom gärningen varit särskilt hänsynslös och då plånboken varit i målsägandens omedelbara närhet. MK har hänsynslöst utnyttjat situationen då han tillåtits komma in i målsägandens bostad som bärhjälp vid en pianoförsäljning och då han stått i målsägandens hall har han sökt igenom målsägandens jacka och så tagit stöldgodset.

3. Tingsrätten dömde MK för grov stöld. Gärningen rubricerades som grovt brott med hänsyn till både att den var särskilt hänsynslös och att den tillgripna plånboken funnits i målsägandens omedelbara närhet. Tingsrätten bestämde påföljden till sju månaders fängelse och beslutade samtidigt att undanröja en tidigare utdömd skyddstillsyn.

4. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom vad gäller skuld och påföljd men har inte ansett att omständigheterna var sådana att gärningen kunnat anses vara av särskilt hänsynslös art. Däremot har hovrätten ansett att plånboken var i målsägandens omedelbara närhet och att stölden därför var att bedöma som grov.

5. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i fråga om rubricering och påföljd med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett gällande gärningen.

Frågan i målet

6. Frågan är främst om brottet ska bedömas som grov stöld eller som stöld av normalgraden, särskilt med beaktande av kvalifikationsgrunden att det tillgripna godset funnits i målsägandens omedelbara närhet.

Allmänt om kvalifikationsgrunderna vid grov stöld

7. Bestämmelserna om stöld och grov stöld finns i 8 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om det avsett sak som någon bar på sig eller hade i sin omedelbara närhet, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel, om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller om gärningen annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada (se 4 § andra stycket).

8. När det, som vid grov stöld, finns kvalifikationsgrunder som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt tar rubriceringen sin utgångspunkt i dessa omständigheter. Lagens exemplifiering innebär dock inte att det är nödvändigt att bedöma brottet som grovt när någon av dessa omständigheter föreligger. Inte heller är det uteslutet att döma för grov stöld i andra fall men då krävs i princip att omständigheterna i det enskilda fallet framstår som försvårande i motsvarande grad som normalt gäller i de fall som anges direkt i 4 § andra stycket. En samlad bedömning måste alltid göras. Domstolen bör också vara försiktig med att döma för grovt brott med hänvisning enbart till en enskild omständighet som saknar stöd i bestämmelsens

uppräknning. (Se t.ex., ”Bagagestölderna” NJA 2016 s. 1143 p. 16 och 17 och ”Kvantumbranden” NJA 2019 s. 492 p. 18 och 19. Jfr även Agneta Bäcklund, Gradindelning och straffvärdebedömning, i Vänbok till Lena Holmqvist, Uppsala 2019, s. 123–134, särskilt s. 129 f.)

9. Det råder ett nära samband mellan gradindelning och straffvärdebedömning. Det beror på att gradindelningen inte kan göras utan att det sker en värdering av hur allvarlig brottsligheten är. Den samlade bedömning som alltid måste göras kommer alltså ytterst – med reservation för att vissa faktorer som påverkar straffvärdet saknar betydelse för gradindelningen – att bygga på en värdering av om straffvärdet i det enskilda fallet med beaktande av förekommande kvalifikationsgrunder är sådant att det är motiverat att döma för grovt brott. Sambandet blir ännu tydligare i sådana fall där det inte finns några kvalifikationsgrunder angivna.

Kvalifikationsgrunden ”omedelbar närhet”

10. Att tillgreppet avsett en sak som någon bar på sig har sedan 1942 års strafflagsrevision varit en omständighet som kan kvalificera en stöldgärning som grovt brott. Den 1 juli 2017 genomfördes en lagändring i 8 kap. 4 § andra stycket brottsbalken som innebar att den omständigheten att det tillgripna avsett en sak som någon haft i sin omedelbara närhet lades till som kvalifikationsgrund. Syftet med tillägget var att integritetskränkande inslag vid gärningen skulle få större genomslag vid bedömningen av om en stöld utgör grovt brott. (Se prop. 2016/17:131 s. 65 ff.)

11. I motiven anges som exempel på föremål som befinner sig i ägarens omedelbara närhet att en handväska är placerad i den främre korgen på en rullator. Detsamma gäller en väska som står vid ägarens fötter eller ligger på sätet bredvid henne eller honom. Om ägaren däremot har avlägsnat sig från

föremålet, kan han eller hon inte sägas ha haft detta i sin omedelbara närhet. Så kan vara fallet när en handväska tillfälligt har lämnats i en kundvagn i en livsmedelsbutik under det att ägaren förflyttat sig en bit bort eller när en resväska ställts i ett bagagefack i änden av en tågvagn. (Jfr a. prop. s. 92.)

12. Så som kvalifikationsgrunden är utformad – med sin koppling till närheten mellan ägaren och föremålet – kan enbart det förhållandet att en stöld sker i en bostad inte innebära att kravet på närhet kan ges en mer vidsträckt innebörd än i andra fall, och det gäller oavsett att en stöld i hemmet kan uppfattas som integritetskränkande (jfr ”Den öppna dörren” NJA 2003 s. 121).

13. Det ska alltså vara fråga om ett föremål som den bestulne – utan att bära det på sig – har haft i sin omedelbara fysiska närhet. Den som begår gärningen behöver dock inte ha kommit i direkt fysisk kontakt med den bestulne för att kvalifikationsgrunden ska komma i fråga.

14. Det förhållandet att någon släppts in i en bostad och i samband med det utnyttjat situationen genom att stjäla, kan däremot påverka straffvärdet i höjande riktning. Vid en helhetsbedömning kan detta förhållande också – tillsammans med andra omständigheter – i ett enskilt fall påverka gradindelningen (jfr p. 9 om sambandet mellan straffvärdebedömning och gradindelning).

Kvalifikationsgrunden särskilt hänsynslös art

15. Gärningsbeskrivningen anger som kvalifikationsgrund också att gärningen är av särskilt hänsynslös art och att den tilltalade vid tillgreppet av plånboken hänsynslöst utnyttjat situationen att han tillåtits komma in i bostaden.

16. Kvalifikationsgrunden särskilt hänsynslös art tar sikte bl.a. på fall där målsäganden har varit särskilt utsatt som brottsoffer, t.ex. på grund av ålder, sjukdom eller handikapp eller när brottsoffret av annat skäl befunnit sig i en utsatt situation exempelvis när denne har fått lämna sin egendom obevakad på grund av fara eller nödtillstånd. Ett annat exempel på hänsynslösa stöldgärningar är s.k. väskryckningar. (Jfr prop. 1975/76:42 s. 21 f. och Nils Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl. 2015, s. 192.)

17. Stöld i samband med intrång i bostad eller annat liknande boende bestraffas numera som ett särskilt kvalificerat brott, inbrottsstöld, enligt 8 kap. 4 a § brottsbalken som har en strängare straffskala än grov stöld. Den som begår en stöld efter att ha frivilligt släppts in i bostaden och då utnyttjat situationen kan inte straffas för inbrottsstöld. Ett utnyttjande i ett sådant sammanhang ryms i regel inte heller under vad som kan betecknas som en gärning av hänsynslös art.

Slutsatser

18. Det förhållandet att ett tillgrepp skett i någon annans hem (utan att intrång förekommit) ryms normalt inte bland de i lagen särskilt angivna kvalifikationsgrunderna. Inte heller kan detta förhållande generellt sett vara att likställa med de omständigheter som anges i 4 § andra stycket, särskilt mot bakgrund av den försiktighet som bör iakttas med att se andra än de i lagen uttryckligen angivna förhållandena som ensamt kvalificerande. Detta hindrar dock inte att en stöld i någons hem vid en samlad bedömning i ett enskilt fall, i förening med andra förhållanden, kan påverka gradindelningen. Även i andra situationer kan det verka straffvärdehöjande att tillgreppet sker i någon annans hem.

Bedömningen i detta fall

19. MK tillgrep plånboken från målsägandens jacka i hallen medan målsäganden befann sig i ett angränsande rum. Plånboken har alltså inte varit i målsägandens omedelbara närhet.
20. Gärningen har inte heller varit av sådan hänsynslös art som skulle kunna medföra att den på den grunden bedöms som grov stöld.
21. Det förhållandet att MK utnyttjat att han släppts in i bostaden och tagit plånboken där utgör inte heller en omständighet som i sig själv leder till att stöldbrottet ska ses som grovt. Det framstår närmast som om stölden skett efter en tillfällig ingivelse. Stölden ger inte uttryck för någon förslagenhet och det finns inte något som talar för att brottet varit planerat.
22. Inte heller vid en helhetsbedömning finns det skäl att rubricera gärningen som grov stöld. Brottet ska i stället bedömas som stöld av normalgraden.
23. Vid denna bedömning bör fängelsestraffet sättas ned. Med hänsyn till att tillgreppet skett i målsägandens bostad är gärningen ändå att betrakta som allvarlig. Straffvärdet för stölden motsvarar fyra månaders fängelse.
24. Högsta domstolen instämmer i hovrättens bedömning att MKs återfall i brott medför att påföljden ska bestämmas till fängelse.
25. Det finns också särskilda skäl enligt 34 kap. 4 § brottsbalken att undanröja den tidigare utdömda skyddstillsynen och i stället döma till en gemensam påföljd (jfr Frida Göransson, Kommentaren till 34 kap. 4 § brottsbalken, Lexino, 2018, s. 1556).

26. Det gemensamma straffet för den samlade brottsligheten bör i enlighet med straffvärdet bestämmas till fem månaders fängelse.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Agneta Bäcklund, Petter Asp, Stefan Reimer (referent) och Christine Lager
Föredragande har varit justitiesekreteraren Anna Eriksson Deibrant